

<https://doi.org/10.36719/2706-6185/41/163-169>

Vəsilə Abaşlı
Bakı Dövlət Universiteti
vesilehuseynova@yahoo.com

Davamlı və dayanıqlı inkişafı dəstəkləyən vergi siyasətinin strateji istiqamətləri

Xülasə

Vergi siyasəti yeni qlobal inkişaf gündəliyində (2015-2030) vurğulanan davamlı inkişaf məqsədlərinə nail olmaq üçün istifadə ediləcək əsas vasitələrdən biridir. Vergitutma həm dayanıqlı inkişaf məqsədlərinə nail olmaq üçün zəruri maliyyə mənbəyinin yaradılması, həm də davamlı inkişafın komponentlərinə təsir potensialı baxımından vacibdir.

Bu kontekstdə ekoloji xərclərin böyük əhəmiyyət kəsb etdiyi, sənaye təşkilatlarının hədsiz dərəcədə tətbiq edilmiş qayda və nəzarət alətlərindən şikayətləndiyi, xərclərin nəzəri müzakirə mövzusu deyil, göründüyündən daha böyük olan makroiqtisadi bir məsələ olduğu, təbii sərvətlərin böyük əhəmiyyət kəsb etdiyi bildirilir. qlobal bazar qiymətləri ilə müəyyən edilir, buna görə də təbii ehtiyatlar qlobal bazar qiymətləri ilə müəyyən edilir, resurs vergiləri qlobal olmalıdır, milli və ya regional miqyasda çox mürəkkəb bir quruluşa malik məhsul qiymətləri rəqabəti pozur, hər bir ekoloji problem üçün spesifik həll yolları tapılmalıdır. müəssisələrin və fərdlərin iqtisadi fəaliyyətləri və onların istehlak xərcləri nəticəsində su və torpaq çirklənməsi şəklində yaratdıqları mənfi xarici təsirlərə görə cəmiyyətə qoyduğu xərcləri köçürmək fikri ilə klassik ictimai sərvətdir. Əlaqədar şirkətlər və şəxslər tərəfindən dövlət tərəfindən alınacaq tədbirlər, ekoloji vergilərin yeni bir alternativ üsulu olan "iqtisadi və maliyyə xarakterli", xərcləri azaldan, çevik və dinamik xüsusiyyətləri ilə daha təsirli bir tənzimləmə forması olaraq qəbul edilir gəlir yaradır və gəlir bölgüsünə müsbət töhfə verir, iqtisadi xarici təsirləri aradan qaldırır və digər elementlər üzrə vergi yükünü azaltmağa kömək etməklə iqtisadi bölücüyə malikdir. Tədqiqatın əsas nəticəsi; Vergi siyasətinin layihələndirilməsində və vergi sistemlərinin formalaşdırılmasında davamlı inkişaf məqsədlərinin nəzərə alınması zərurəti getdikcə daha çox aktuallaşacaq.

***Açar sözlər:** vergi siyasəti, davamlı inkişaf, yaşıl enerji, ətraf mühit vergiləri, iqtisadi inkişaf*

Vasila Abaşlı
Baku State University
vesilehuseynova@yahoo.com

Strategic Directions of Tax Policy Supporting Sustainable and Sustainable Development

Abstract

Tax policy is one of the main tools to be used to achieve the sustainable development goals highlighted in the new global development agenda (2015-2030). Taxation is important both in terms of creating the necessary source of finance to achieve sustainable development goals and in terms of its potential to influence the components of sustainable development.

In this context, it is stated that environmental costs are of great importance, industrial organizations complain about excessively applied rules and control tools, costs are not a theoretical discussion, but a macro-economic issue that is bigger than it seems, and natural resources are of great importance. is determined by global market prices, therefore natural resources are determined by global market prices, resource taxes must be global, product prices with a very complex structure on a national or regional scale distort competition, specific solutions must be found for each environmental problem. It is a classic public good with the idea of transferring the costs to society due to the negative externalities created by enterprises and individuals in the form of water and land

pollution as a result of their economic activities and their consumption expenditures. The measures to be taken by the state by the companies and individuals concerned are considered as a new alternative method of environmental taxes, "economic and financial in nature", cost-reducing, flexible and dynamic, and a more effective form of regulation that generates income and contributes positively to income distribution, economic eliminates externalities and has a double divisor by helping to reduce the tax burden on other elements. The main result of the study; The need to take into account the goals of sustainable development in the design of tax policy and the formation of tax systems will become more and more relevant.

Keywords: *tax policy, sustainable development, green energy, environmental taxes, economic development*

Giriş

Sabitlik və artım arasındakı əlaqələrin istiqaməti və forması milli və qlobal iqtisadi perspektivlərdən asılı olaraq dəyişir. 20-ci əsrin son rübü sabit inkişaf mühiti kimi müəyyən edilmişdir. Bu əsrdə parametrlər və paradigmlər dəyişdikcə, qeyri-mümkün imkanlarla qarşılaşdıqca, artım yolu ilə sabitləşmə dövrünün başladığı ön plana çıxır. Bu perspektiv göstərir ki, artım təkə iqtisadi sabitliyə deyil, həm də digər sosial sahələrdə sabitliyə töhfə verə bilər. İnkişaf və böyümə arasında oxşar sistemə əlaqə var. Makroiqtisadi göstəricilərin səviyyəsi və keyfiyyəti hansı şəraitdə hansı qarşılıqlı əlaqənin baş verə biləcəyini göstərir.

Müəssisələr və onların yaratdığı biznes cəmiyyəti mal və xidmətlərin istehsalının ən mühüm mexanizmlərindən biridir. Dövlət hakimiyyəti özünün digər alətləri və təcrübələri ilə yanaşı vergi sistemi və qanunvericilik vasitəsilə inkişaf və artım prosesinə birbaşa və dolayısı ilə təsir göstərir.

XXI əsrdə baş verən qlobal böhranlar və inkişaf dövlətin iqtisadi roluna və funksiyasına, müəssisələrin biznes modellərinə və biznesin aparılması üsullarına yeni ölçülər əlavə etmişdir. Bu iki maraqlı tərəf inkişafa üstünlük verir.

Tədqiqat

Konsepsiya ilə bağlı tələblərin, gözləntilərin, üstünlüklərin və prioritetlərin yeni bir anlayışla ortaq zəmində bir araya gətirilməsi milli imkan və resursların daha səmərəli və səmərəli istifadəsi üçün güclü sinerji təmin edəcək.

Davamlı inkişaf konsepsiyası ilk dəfə Brundtland Hesabatı kimi tanınan Ümumi Gələcəyimiz hesabatında ortaya çıxdı və daha sonra 1980-ci illərin sonlarında geniş şəkildə qəbul edildi. İnkişaf konsepsiyası və praktikasında "dəyişiklik üçün qlobal gündəm" təklif etmək üçün Birləşmiş Millətlər Təşkilatı tərəfindən yaradılmış komissiyanın işi nəticəsində hazırlanan bu hesabatda qeyd olunur ki, biz dərhal yaşayış və idarəetmə üsullarımızı yenidən nəzərdən keçirməliyik (Polat, 2019).

Davamlı inkişaf üçün iki şey lazımdır. Birincisi, dünyanın üzləşdiyi problemlərin həlli yollarını tapmaq üçün təkə iqtisadi artımın kifayət etmədiyini dərk etməkdir, yəni atılan hər bir addımın iqtisadi, sosial və ekoloji ölçüləri bir-biri ilə bağlıdır. Bunlardan yalnız birini bir anda nəzərdən keçirmək qiymətləndirmə səhvlərinə və "davamsız" nəticələrə gətirib çıxaracaq. Məsələn, sırf mənfəət marjasına diqqət yetirməyin tarixən səbəb olduğu cəmiyyətə və ətraf mühitə vurduğu zərər uzunmüddətli perspektivdə cəmiyyət üçün baha başa gəlir. Ancaq ətraf mühitin qayğısına qalmaq və insanların ehtiyac duyduqları xidmətlərlə təmin edilməsi ən azı qismən iqtisadi resurslardan asılıdır.

İkincisi, davamlı inkişafın qarşılıqlı əlaqəsi strategiyaları əlaqələndirmək və düzgün qərarlar qəbul etmək üçün istər coğrafi, istərsə də institusional sərhədləri keçməyi tələb edir. Problemlərin bir dövlət qurumu və ya bir məhəllə kimi konkret sahələrlə məhdudlaşması nadirdir və ağıllı həllər tapmaq üçün qərarların qəbulu prosesində əməkdaşlıq tələb olunur.

Davamlı inkişafın birlikdə nəzərdən keçirilməli olan "üç sütunu" bunlardır: Cəmiyyət, iqtisadiyyat və ətraf mühit. Şərait nə olursa olsun, mərkəzi ideya qalır: İnsanlar, yaşayış yerləri və iqtisadi sistemlər bir-biri ilə bağlıdır. Biz bəlkə də bir neçə il və ya bir neçə onillik ərzində bu qarşılıqlı asılılığa göz yuma bilərik; Ancaq tarixin göstərdiyi kimi, çox keçmədən həyəcan signalı və ya bu və ya digər növ böhran vəziyyəti bizə bunu xatırladır.

Bütün ölkələrin tarixi, iqtisadi, sosial və siyasi şəraiti fərqli olsa da, davamlı inkişafın əsas prinsipləri onların hamısı üçün keçərlidir. Lakin təkcə artım rifahı təmin edən bütün amilləri anlamadan yoxsulluğu əhəmiyyətli dərəcədə azaltmayacaq. İqtisadi artım, ümumiyyətlə, ölkə üzrə gözlənilən ömür uzunluğu, təhsil səviyyəsi və həyat keyfiyyətinin ümumi yaxşılaşması ilə əlaqələndirilir. Amma bu, bizə bu artımın necə əldə edildiyi, daimi olub-olmaması, kimə faydası və kimə etinasızlıq göstərməsi barədə fikir vermir.

Davamlı inkişaf konsepsiyası

Davamlı inkişaf konsepsiyası ilk dəfə 1987-ci ildə Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Ətraf Mühit və İnkişaf üzrə Komissiyasının hesabatında müzakirə edilmişdir və bu da Brundtland Hesabatı olaraq da bilinir. Buna uyğun olaraq, davamlı inkişaf konsepsiyası “gələcək nəsillərin öz ehtiyaclarını ödəmək imkanlarına xələl gətirmədən bugünkü ehtiyacların ödənilməsinə təmin etmək” kimi müəyyən edilmişdir.

Davamlı inkişaf mahiyyətcə “üç komponent”lə nəzərdən keçirilməlidir: “cəmiyyət”, “iqtisadiyyat” və “ətraf mühit”. Kontekstdən asılı olmayaraq, əsas ideya eynidir: insanlar, yaşayış yerləri və iqtisadi sistemlər bir-biri ilə bağlıdır. Tarix tezliklə bizə xatırladır ki, bu asılılıq bir növ həyəcan və ya böhranla göz ardı edilə bilməz. Eynilə, cəmiyyətlərin uzunmüddətli sabitliyi və uğuru əhalinin sağlam və məhsuldar olmasından asılıdır. Narahatlıq, yoxsulluq və xəstəliklə üzləşən cəmiyyət uzunmüddətli perspektivdə inkişaf etməyəcək: sosial rifah və iqtisadi rifah bir-biri ilə qidalanır və bütün oyun sağlam biosferin mövcudluğundan asılıdır (Rogers & Toder, 2011).

Diaqram 1 Davamlı inkişaf məqsədləri

Mənbə: Müəllif tərəfindən hazırlanmışdır.

Sosial davamlılıq o deməkdir ki, sülh, sosial ədalət və inküzivlik davamlı iqtisadi tərəqqi və davamlı inkişaf üçün zəruridir. Yoxsulluq və onun bütün təzahürləri də daxil olmaqla, əhalinin müxtəlif təbəqələrinin həyat standartlarında həddindən artıq uyğunsuzluqlar nəticəsində yaranan sosial pozulma son nəticədə iqtisadi tərəqqini dayandıra və təbii mühitin keyfiyyətini təhlükə altına qoya bilər. Ekoloji davamlılıq göstərir ki, təbii mühitin keyfiyyəti və mühafizəsi, eləcə də iqlim

dəyişikliyinə uğurlu uyğunlaşma uzunmüddətli sosial tərəqqinin və iqtisadi inkişafın əhatə dairəsinə təsir göstərir. İqtisadi davamlılıq o deməkdir ki, makroiqtisadi və maliyyə sabitliyi, eləcə də tədiyyə balansı böhranlarının qarşısının alınması davamlı iqtisadi və sosial inkişafın əsas tələbidir. Transformativ 2030 Gündəliyi ayrı-ayrı sahələrdə fərqli siyasətlərə deyil, siyasətin inteqrasiyasına gətirib çıxara bilər və inkişaf strategiyalarında ekoloji və sosial məqsədlərin daha çox nəzərə alınması istiqamətində rifah və hüquqlara əsaslanan inklüziv inkişaf baxımından transformasiyaya səbəb ola bilər.

İqtisadiyyatda davamlılıq və ekoloji problemlər

Qloballaşma nəticəsində bu gün həm ayrı-ayrı ölkələr, həm də kainat yer kürəsinin bütün quru, hava və dəniz sahələrini əhatə edən ətraf mühitin çirklənməsi, ozon qatının deşilməsi, qlobal istiləşmə və iqlim dəyişikliyi ilə üzləşir ki, bu da bir ölkənin təkbaşına həll edə bilməz. O, heyvan və bitki növlərinin azalması (məsələn, biomüxtəliflik), turşulaşma, sudan istifadə, tullantıların idarə edilməsi, qlobal yoxsulluq, maliyyə qeyri-sabitliyi, epidemiyalar, müharibələr, miqrasiya, urbanizasiya və səs-küy kimi bir çox ümumi xarici problemlərlə üzləşir. Şübhəsiz ki, bu cür mənfi xarici təsirlərin mənfi təsirlərinin və zərərlərinin qarşısının alınması və ya azaldılması yalnız qlobal əməkdaşlıq, beynəlxalq razılaşma, həmrəylik və universal yanaşmaları ehtiva edən həll yolları və tədbirlərlə mümkün ola bilər (Paetzold & Tiefenbacher, 2018).

İqtisadi inkişafın sürətləndirilməsi, işsizliyin qarşısının alınması və ya inflyasiyaya nəzarət kimi qısamüddətli siyasi prioritetlər uzun illərdir ki, iqtisadiyyatların gündəmini zəbt etmiş, yerli və mərkəzi hökumətlər iqtisadi artım və inkişafa görə siyasətlərində istehsalla bağlı dəyişənlərə üstünlük verməli olmuşlar. Bu inkişaf və həm nəzəri, həm də praktikada görülən “maraqlı paralellik” təkcə inkişaf etməkdə olan ölkələrdə deyil, həm də sənayeləşmiş ölkələrdə uzun illər, 1970-ci illərdən sonrakı dövrdə, xüsusilə də Birləşmiş Millətlər Təşkilatının, ətraf mühit şüurunun formalaşmasına mane oldu. İƏİT, Aİ və Digər könüllü təşkilatlar ətraf mühitin qorunması üçün səylərini artırılar. Xüsusən 1980-ci illərdən qloballaşmanın təsiri ilə iqtisadi inkişafın konseptual və nəzəri məzmunu dəyişməyə başladı, beləliklə, həyata keçirilən siyasətin gələcək nəsillərin rifahını aşağı sala biləcəyi fikrinə əsaslanaraq, ənənəvi qısamüddətli iqtisadi idarəetmə yanaşması formalaşmağa başladı. İqtisadi inkişaf siyasətlərinin təbii mühitə vurduğu zərər və tədbirlərlə müdafiə edilən iqtisadi idarəçilik və ekoloji problemlər də gündəmə gətirildi.

Qlobal xarakter daşıyan davamlılıq fenomenini milli iqtisadiyyatların təbii mühitin mühafizəsinə həssaslığını artırırsa da, inkişaf etməkdə olan iqtisadiyyatlarda iqtisadi inkişafın üstünlük verilməsi zərurətini, eləcə də fiziki və insan infrastrukturunun olmaması, ən azından davamlı inkişaf siyasətinin fəaliyyətə çevrilməsini məhdudlaşdırır. Şübhəsiz ki, iqtisadi inkişafın yanaşı, müstəsna əhəmiyyət kəsb edən təbii mühitin institusionalaşdırılması və xüsusi tədbirlərlə mühafizəsi heç bir səbəbə görə diqqətdən kənar qalmamalıdır.

Etiraf edildiyi kimi, ətraf mühitə və təbii sərvətlərə zərər vermədən davamlı iqtisadi inkişafın təmin edilməsi, zərərli təsirlərin dayandırılması və ya heç olmasa məhdudlaşdırılması və ətraf mühitin çirklənməsinə qarşı mübarizə bu gün hər zamankından daha çox aktuallaşmış və məmnuniyyətlə qeyd etmək istərdik ki, bu məsələ daha da dərinləşib. Başqa sözlə desək, sənaye inqilabının məhsulu olan istiləşmənin qlobal ölçüsü və onun yaratdığı digər ekoloji xərclər və onun yarada biləcəyi mümkün təhlükələrin qarşısının alınması qlobal istiləşmə ilə mübarizəni bəşəriyyətin üzvləşdiyi ən aktual problemə çevirmişdir.

Karbon dioksid, metan və azot oksidi kimi istixana qazları emissiyaları azalmasa, 2100-cü ildə dəniz səviyyəsi 20-100 sm yüksələcək; Üstəlik, bu, qütb buzlaqlarının tamamilə əriməyəcəyi fərziyyəsinə əsaslanır. Əgər təcili tədbirlər görülməzsə, dünyanın bəzi sıx məskunlaşdığı şəhərləri su altında qalacaq, qlobal istiləşmə şiddətli tufanlara, daşqınlara, quraqlıqlara, səhrələşməyə, quraqlığa və təhlükəli tropik xəstəliklərə səbəb olacaq.

Davamlı inkişaf və vergi siyasəti arasında münasibət

Vergi daxilləmələri; Davamlı inkişaf üçün çox vacibdir, çünki o, hökumətlərə inkişafa sərməyə qoymaq, yoxsulluğu azaltmaq və dövlət xidmətlərini göstərmək, habelə dövlətin potensialını, hesabatlılığını və vətəndaşlara qarşı həssaslığını artırmaq üçün müstəqil gəlir təmin edir. Əksər inkişaf etməkdə olan ölkələrdə sual, onların uzun müddət ərzində fiskal məkanı tədricən genişləndirməkdir.

dirmək imkanlarının olub-olmamasıdır. Qısa müddətdə fiskal məkanın yaradılması nisbətən asan görünə bilər, əsl problem hökumətlərin uzunmüddətli xərc öhdəliklərini və gəlirlərini təmin etmək üçün fiskal məkanı saxlamaqdan ibarətdir. Buna görə də ölkələr siyasət məqsədlərinə nail olmaq üçün inkişaf xərclərini davamlı şəkildə artırmaq və fiskal məkanlarını artırmaq üçün kifayət qədər gəlirləri səfərbər etməlidirlər. Bununla belə, onlar həm də səmərəli xərcləmə problemi ilə üzləşirlər.

Effektiv vergi inzibətçılığı ən azı iki səbəbə görə böyük əhəmiyyət kəsb edir. Birincisi, gəlir yığımlarının artmasına gətirib çıxarır. Bu, bütün davamlı inkişaf məqsədlərinə (DİM) nail olmaq üçün vacib olan hökumətə inamı artırır. Düzgün strukturlaşdırılmış vergi sistemi olsa belə, effektiv vergi inzibətçılığı olmadan gəlirlərin artırılmasına nail olunmayacaq. DİM-lərdə açıq vergi hədəfi olmasa da, vergitutma “istədiyimiz dünya” vizyonunu formalaşdıran məqsədlərə çatmaq üçün mövcud vasitələrdən biri kimi görünür. Vergitutma və DİM-lərin uyğunlaşdırılması və ya müvəffəqiyyətinin ölçülməsi ilə bağlı birtərəfli razılaşma olmasa da, onun əhəmiyyəti qəbul edilir və beynəlxalq ictimaiyyət vergitutmada boşluqların qarşısını almaq üçün çalışır (Polat, 2019).

Vergitutma 17 DİM-dən 10-da mühüm amildir. Vergitutma üzrə irəliləyiş DİM-lərə nail olmaq üçün çox vacibdir. Vergilər və DİM-lər arasında əlaqə dörd yoldan ibarətdir:

(1) Vergilər DİM-ləri dəstəkləmək üçün hökumətin fəaliyyətini maliyyələşdirən fondlar yaradır: Hədəf 8 və Hədəf 17.

(2) Vergitutma kapitalla və iqtisadi artıma təsir göstərir: Məqsəd 5, Məqsəd 7, Məqsəd 10 və Məqsəd 12.

(3) Vergilər insanların davranışlarına və seçimlərinə təsir edir, sağlamlıq nəticələrinə, gender bərabərliyinə və ətraf mühitə təsir göstərir: Məqsəd 3, Məqsəd 4, Məqsəd 13.

(4) Ədalətli və ədalətli vergi vergi ödəyicilərinin dövlətə inamını artırır və inkişafın əsasını təşkil edən sosial müqavilələri gücləndirir: Məqsəd 16.

Ətraf mühit vergilərinin digər alətlərlə birlikdə istifadəsi

Təcrübədə ekoloji vergilər qaydalar və şərtlər, razılaşdırıla bilən lisenziyalar və emissiya ticarəti, könüllü yanaşmalar, razılaşdırılmış müqavilələr, subsidiyalar və etiketlərin istifadəsi kimi ayrı-ayrılıqda və müstəqil olaraq deyil, “bir alətlər qutusunda birləşdirilmiş” istifadə olunur. Məhsul nöqtəyi-nəzərindən vergilər konkret məhsulun ümumi məbləğinə və müxtəlif məhsul kateqoriyaları arasında seçimə daha təsirli olur, digər qaydalar isə konkret məhsulun harada, nə vaxt və necə istifadə olunacağına dair daha təsirli olur. Hər halda, onların hamısı birlikdə istifadə edilməlidir.

Ətraf mühit vergilərinin cəlbədiciyi və məqsədləri

Ətraf mühitin qorunması və çirklənmənin qarşısının alınması cəmiyyətin və buna görə də hökumətlərin gündəmində birinci yerdədir və yuxarıda qeyd edildiyi kimi, İƏİT ölkələrində ətraf mühitə zərərli davranışların qarşısını almaq üçün müxtəlif vasitələrdən istifadə olunur. Yaşıl vergilər bu baxımdan çox faydalı bir vasitə olduğunu sübut etdi.

Emissiyalar buraxmaqla çirklənmə yaradan bəzi çirkləndiricilərin emissiya səviyyələrini məhdudlaşdırmaq üçün birbaşa qaydaların tətbiqi, müqayisəli xərclərdən asılı olmayaraq müəssisələri və şəxsləri qaydalara dərhal əməl etməyə məcbur edir. Ətraf mühit vergiləri maraqlı şəxslərə çeviklik təmin edir, çünki onlar gələcəkdə vergi ödəmədən dəyişikliklər və texnoloji yenilikləri həyata keçirmək üçün “vaxt udmağa imkan verir” və bu, bütün iqtisadiyyat üçün eyni ekoloji məqsədə birbaşa vergidən daha ucuz nail olmağa imkan verir.

İƏİT ölkələrində istifadə olunan ekoloji vergilərin sayı son 10 ildə davamlı olaraq artmışdır. Bir çox ölkələr vergilərin əsas rol oynadığı hərtərəfli “yaşıl vergi islahatları” və ya “qarıışıq alətlər” tətbiq etmişlər. Tədqiqat zamanı 375-ə yaxın ekoloji vergi növü müəyyən edilmişdir (təxminən 250 ekoloji rüsum və ödəniş istisna olmaqla). Ekoloji vergilərin məqsədlərinə müxtəlif perspektivlərdən baxmaq olar:

— Ətraf mühitin mühafizəsi və ətraf mühitin mühafizəsi siyasətinin həyata keçirilməsinə istiqamətləndirici və həvəsləndirici xüsusiyyətləri ilə ölkə daxilində insanların iqtisadi qərarlarına təsir göstərməklə, çirklənməni ehtiva edən verginin tətbiqi zamanı xərclərin azaldılmasına yönəlmiş yanaşmaların axtarışına töhfə verməklə ekoloji baxımdan xərclər;

— Fiskal siyasət və gəlir nöqtəyi-nəzərindən vergi təhriflərinin azaldılması, yeni vergi mənbələrinin təmin edilməsi və gəlir vergisi dərəcələrinin azaldılması, vergitutma bazasının genişləndirilməsi.

dirilməsi ilə dəyəcək gəlir itkilərinin kompensasiya edilməsi, yeni neytrallığın tətbiqi kimi yanaşmalarla müasir vergi sisteminə keçid. ekoloji vergilər və ekoloji və maliyyə siyasətinin məqsədlərinə nail olmaq üçün imkanlar yaratmaq;

– İqtisadi mənada dövlət yardımının ətraf mühitə və iqtisadiyyata zərər vuran tərəflərini və müddəalarını aradan qaldıraraq, müvafiq vergi təsirləri yaratmaqla daha səmərəli və real struktur tənzimləmələrə malik iqtisadiyyat yaratmaq;

– Sosial nöqteyi-nəzərdən bu, əmək haqqı və məşğulluğa vergi endirimləri ilə getdikcə genişlənən işsizliyin qarşısını almaq olardı.

Ətraf mühit vergilərinin rəqabətə təsiri verginin davamlılığını təmin etmək üçün tələb elastikliyi aşağı olan məhsullara üstünlük verildiyi üçün ekoloji vergilərin çoxu milli və ya yerli enerji və nəqliyyat vergiləri kimi tənzimlənir və bu baxımdan onlar tərəfindən həyata keçirilən siyasətlərə uyğundur. Bəzi enerji tutumlu və ya ixraca yönəlmiş və ya oxşar sektorlar üçün bu, rəqabət baxımından əks məhsuldar görünə bilər. Ona görə də yaşıl vergi islahatının həyata keçirildiyi ölkələrdə diqqətə çatdırılan əsas məsələ bu vergilərin beynəlxalq rəqabətə mənfi təsir göstərə bilməsidir. Buna görə də bəzi sektorlar ekoloji vergilər əvəzinə könüllü iştirak kimi yollar təklif edirlər (Rzayev, 2013).

Bununla belə, makroiqtisadi nöqteyi-nəzərdən ekoloji vergilər iqtisadiyyatın ümumi rəqabət qabiliyyətinə təsir etsə də, son nəticədə vergi həm qalıbların, həm də itirənlərin olduğu iqtisadi vahidlər arasında köçürmə formasıdır və transferin ümumi nəticəsi neytral olmalıdır. Eynilə, çirklənmə ilə iqtisadi mübarizəyə yönəlmiş effektiv vergitutma da uzunmüddətli perspektivdə ümumi xərcləri azaldır. Əslində, mövcud tədqiqatlar və məlumatlar göstərir ki, ekoloji vergilər beynəlxalq ticarətə ciddi təsir göstərmir və digər tədqiqatlar ümumiyyətlə rəqabət qabiliyyəti ilə ətraf mühitin mühafizəsi arasında ziddiyyətin olması iddiasını təsdiq etmir. Bunun bir səbəbi ekoloji vergi tətbiq edən ölkələrin enerji tutumlu sənayelər üçün qismən və ya ümumi istisnalar tətbiq etməsidir. Nə qədər çox ölkə oxşar ekoloji vergi tətbiq etsə, sektor rəqabəti bir o qədər az təsirlənəcək. Başqa sözlə, istixana qazlarının tullantılarını azaldacaq enerji və ya karbon vergiləri məhdud sayda ölkədə tətbiq olunarsa, bu, həmin ölkələrin bəzi sənaye sahələrinin beynəlxalq səviyyədə rəqabət qabiliyyətinə mənfi təsir göstərəcək.

OECD ölkələrində mövcud yaşıl vergi təcrübələrində rəqabətə mümkün mənfi təsirlərin qarşısını almaq üçün,

– Müəyyən sektorlar, məhsullar və daxilolmalar üçün azaldılmış vergi dərəcələri və ya vergi güzəştləri tətbiq edilir. Məsələ burasındadır ki, yalnız 21 ölkədə 170 müxtəlif ekoloji vergi müraciətində bu məqsədlə 1150-dən çox azad və azadolma, yüzlərlə vergi qaytarma mexanizmi və vergi güzəştləri tətbiq edilib.

– Vergi gəlirlərinin qaytarılmasını nəzərdə tutan təcrübələr ola bilər (məsələn, müəyyən sektorlara və fəaliyyətlərə vergilərin qaytarılması və ya əldə edilən gəlirlərin bir hissəsinin ən çox təsirlənən sektorlara xərclənməsi, müəyyən sektor investisiyalarına stimulların verilməsi və güzəştli sosial ödənişlərin ödənilməsi imtiyazının verilməsi kimi).

– Verginin maliyyə təsirini azaltmaq üçün əvvəlcədən müəyyən edilmiş hədəflərə nail olmaq mümkün olmadıqda verginin mərhələli şəkildə ləğvi və ya yeni vergilərin tətbiqi kimi təcrübələrə rast gəlinir.

O da məlumdur ki, bu güzəştlər və geri qaytarma mexanizmləri ekoloji vergilərin effektivliyinə və iqtisadiyyatın səmərəliliyinə mənfi təsir göstərir.

Bu qaydaların necə çıxarıla və ya məhdudlaşdırıla biləcəyi başqa bir vacib məsələdir. Mövzu ilə bağlı müzakirələr daha çox beynəlxalq səviyyədə və sektorlar üzrə aparılır. Məsələn, polad və sement sektorlarında və digərlərində geniş istisnalar tətbiq etmək əvəzinə, ekoloji stimulları azaltmadan aşağıdakı yanaşmaları nəzərdən keçirmək olduqca mümkün görünür:

• Müəyyən sektorda olan şirkətlər ekoloji verginin tətbiqi ilə eyni şəkildə təsirlənməyəcək, çünki onlar müxtəlif giriş birləşmələrindən istifadə edirlər və müxtəlif emissiya profillərinə malikdirlər.

• Müəyyən sektora siyasətin təsirini qiymətləndirərkən, əlaqəli sektorlarda mümkün tənzimləmələri nəzərə almaq vacibdir.

• İqlim dəyişikliyi ilə mübarizə üçün İƏİT miqyasında vergi tətbiq edilsəydi, digər ölkələrdə bəzi “karbon sızması”na baxmayaraq, karbon emissiyalarının əhəmiyyətli qlobal azalmasına nail olmaq olardı (Zhang, 2019).

Nəticə

Vergi siyasəti bu gün yaşanan həm qlobal, həm də milli problemlərin həllində istifadə oluna bilən ən mühüm siyasət alətlərindən birini təşkil edir. Bu məqamda davamlı inkişafın komponentlərini başa düşəcək və dayanıqlı inkişaf məqsədlərinə nail olmağa imkan verəcək vergi siyasətinin yaradılması getdikcə daha çox əhəmiyyət kəsb edir. Dayanıqlı inkişaf konsepsiyasının çoxölçülü və dinamik struktura malik olması dayanıqlı inkişaf məqsədlərinə çatmaqda həyata keçiriləcək siyasətlərin effektivliyinin ölçülməsində müxtəlif çətinliklər yaradır. “Dayanıqlı vergi siyasəti” anlayışı və “davamlı vergi indeksi” vergi siyasəti baxımından bu çətinliyin aradan qaldırılması istiqamətində mühüm addım kimi qiymətləndirilməlidir. Bu kontekstdə vergi siyasəti davamlı iqtisadi inkişafı dəstəkləmək, bərabərsizliyi azaltmaq və inklüziv artımı təşviq etmək üçün hazırlanmalıdır.

Səmərəlilik-ədalət dilemması oxunda daha çox səmərəliliyə üstünlük verilməsi və buna uyğun olaraq iqtisadi məqsədlər üçün vergi siyasətinin prioritetləşdirilməsi nəticəsində yaranan bərabərsizlik, yoxsulluq, təcrid və ətraf mühitin məhv edilməsi qlobal səviyyədə inkişafa yeni maneələr yaradır. Bu kontekstdə davamlı vergi siyasəti yanaşması yeni qlobal inkişaf məqsədlərinə uyğun siyasət kompleksinin yaradılmasında mühüm mərhələ təşkil edir. Davamlı vergi siyasəti vergilərin iqtisadi məqsədlərini arxa plana keçirmək demək olmasa da, dayanıqlı inkişafın digər komponentləri olan sosial və ekoloji məqsədlərin də ən azı iqtisadi məqsədlər qədər vacib olduğunu vurğulayır.

Ədəbiyyat

1. Azərbaycan Respublikasının İqtisadiyyat Nazirliyi yanında Dövlət Vergi Xidməti (taxes.gov.az).
2. Musayev, A. F. (2012). Modernləşdirmə və aktiv vergi siyasəti. *Azərbaycanın Vergi jurnalı*, 6, 71-84.
3. Polat, M. A. (2019). İqtisadi inkişaf və vergi gəlirləri arasındakı əlaqə. *Journal of Humanities and Social Sciences Research*, 8(3), 1991-2009. <https://doi.org/10.15869/itobiad.584204>
4. Rzayev, P. Q. (2013). *İqtisadiyyatın vergi tənzimlənməsi mexanizminin stimullaşdırıcı rolunun artırılması istiqamətləri*. İqtisad Universiteti.
5. Paetzold, J., & Tiefenbacher, M. (2018). Distributional and revenue effects of a tax shift from labor to property. *International Tax and Public Finance*, 25(5), 1215-1251. <https://doi.org/10.1007/s10797-018-9484-5>
6. Rogers, A. & Toder, E. (2011). Trends in Tax Expenditures, 1985-2016. *Urban-Brookings Tax Policy Center*, 9.
7. Uyanik, A. (2020). *Fiscal Policies* (State and Public Finance Functions and Fiscal Policies Needed to be Developed). 2nd Edition. Der Publications.
8. Zhang, P. (2019). Strategies in Adopting Unpopular Policies in China: The Case of Property Tax Reform. *China's Modernization and Governance in a Comparative Perspective*, 14.

Daxil oldu: 11.08.2024

Baxışa göndərildi: 12.09.2024

Təsdiq edildi: 17.10.2024

Çap olundu: 30.11.2024